

"V tej čutari je zdrav sto"

V Književnih listih 13. julija 1989 se je Boris Gostiša znašel v vlogi otroka iz Andersenove pravljice o novem kraljevem oblačilu, ko preseka splošno zaverovanost ministrov, dvorjanov, podreptnikov ipd. z vzklikom: "Saj kralj sploh ni oblečen!" Za kralja venetske pravljice, Mateja Bora, bi bil Gostiša očitno vesel (in mi ž njim!), če bi se "vrnil nazaj k Shakespearu in k revolucionarni /ali katerikoli/ poeziji"! Gostiša, ki se skromno predstavlja "kot popoln laik na tem /=venetskem, filološkem?/ področju", je poprosil "vse Borove kritike, da prenehajo s preveč znanstvenim nakladanjem o zadevi in naj nam, povprečnim bralcem, na oprijemljiv način povedo, da se Bor moti in to na vsej črti."

Čeprav to ni lahko, jaz zase sprejemam izziv in bom poskušal ustreči Borisu Gostiši. Škoda je le, da se namesto na Delo ni obrnil na uredništvo Pavlihe, saj bi tam gladko lahko objavili nagradni razpis za najduhovitejši prevod venetskega napisa vošoklušiiari.s.vha.χ.s.θo, v Pellegrinijevi poenostavitvi Vo to Klutiaris fagsto (LLV 372), v Borovi priredbi pa Voto klutiaris zvjah sto.

Takega tekmovanja bi se v počitniškem času in razpoloženju najbrž marsikdo udeležil. In vsak odgovor bi bil – ne sicer po duhovitosti, pač pa po znanstveni pričevalnosti – popolnoma enakovreden Borovemu, češ da "V tej čutari je zdrav sto!" (In še ena zraven: venetščina spada v ide. jezikovno skupino "kentum!")

Pravkar navedeni napis Pa 16 (Bor str.296–7) s posode, najdene v središču Padove 1891, prvič objavljene še isto leto, ima nekakšnega "dvojčka" v napisu Pa 15 (Bor 252) s posode iz kraja Montegrotto Terme (ok.1875, prva objava 1887). Zgodovini, namembnosti in pomenu posod, ki nosita omenjena napisa, je G.B. Pellegrini posvetil toliko prostora (LLV 366–373), da se zdi skoraj nerazumljivo, zakaj naš vneti razlagavec venetščine molče obide vse tamkajšnje dragocene informacije. Predvsem: posodi nista v nobeni zvezi ne s krčmami ne s "piježi"; vsaj skupaj z eno je namreč prišel na površje kup predmetov, med drugim tudi nekaj bronastih figuric ex voto, ki se jih ne drži nič "gostilniškega"; po mnenju arheologov gre za votivni posodici, izmed katerih je bila starejša (morda že iz 5. ali 4. stoletja pred n. št.) najdena na območju toplic okoli Padove. Razumljivo je, da so tam bili tudi kulturni objekti, kamor so se stari Veneti zatekali z zaobljubami svojim božanstvom in prinašali darove za

ozdravljenje; od doslej odkritih svetišč bi lahko omenili Este in Caldevigo v ravnini, v gorskem svetu pa Lagole. Ne da bi ugibali, kaj še vse skriva zemlja, vrnimo se k posodama. Močno sta si podobni po obliki in velikosti, zraven tega pa sta njuna napisa v zadnjem členu – če izvozimo digram hv/vh – čisto e n a k a : Pa 15 – hva.χ.s.θo in Pa 16 – vha.χ.s.θo, kar v poenostavljenem prepisu obakrat dá fagsto. Pellegrini in drugi venetologi si te besede ne razlagajo vsi enako, vendar so v nečem složni: da gre za glagolsko obliko. Ne glede na interpretacijo še sporne besede ali fraze fagsto, pa je jasno, da oblikovna enakost terja tudi enako rešitev, se pravi obakrat enako branje. Bor pa je kljub temu (namenoma ali iz nepazljivosti?) "prebral" fagsto vsakokrat drugače. Za Pa 16 že vemo, da "zdrav sto", v Pa 15 pa "Bakh stal" (←stó); njegov uglajeni, končni prevod cele rečenice se namreč glasi; "Kdorkoli bi vstopil v krčmo, naj bi ob njem Bakh stal!"

Le odkod se je na vsem lepem vzel ta nebodigatreba Bakh in spodrinil "zdrahe"? Kakor kaže faksimile zadnjega prerisa – avtor je Pellegrini(!) – sta sprednji in zadnji del napisa dobro ohranjena, ves srednji del pa zbrisan (gl. Veneti 252). Bora to ni ustavilo in privoščil si je svojevrstno rekonstrukcijo. Opora mu je bil Pellegrinijev namig, češ da bi se tu zadaj utegnulo skrivati ime krajevnega božanstva (v dativu). Pellegrinijeva pripomba se je seveda nanašala samo na zabrisano mesto in ne na razločni konec napisa, fagsto, ampak neučakani Pegaz je s svojim mojstrom v sedlu že poletel visoko v oblake in od tam nas je doseglo naslednje oznanilo: "Vsekakor je napis, če ga tolmačimo pravilno //, kulturno in zgodovinsko pomemben, saj se na venetskem vrču prvič pojavlja ime boga Bakha, zaščitnika vinskih bratcev!" Za čas, ko Rimljanov ni bilo še na venetskem obzorju in so na venetskih tleh kraljevala le domača božanstva (ž. Reitia, Pora, – m. Apono, – ž. ali m. Trumusijatei, Trumusiatiin/Tribusiatiin ipd.), je Bakh res nenavadna prikazen.

Prav nič hudega ni – ne na splošno za znanost in ne osebno za kateregakoli znanstvenika – odkrito priznanje: "Tega (za zdaj še) ne vem(o)." Boljše to kakor čudno hlastanje za senzacijami in "odkritji", ki se kaj kmalu pokaže, da niso odkritja. Če naj ostanemo pri epigrafiki, želim npr. spomniti, koliko časa in prizadevanj – ne

samo s strani posameznih ljubiteljev in strokovnjakov, ampak celih učenih rodov – je bilo potrebno, dokler ni bil dokončno prebran in zadovoljivo razložen znameniti napis na t.i. "baščanski plošči", nastal ok. leta 1100 v Jurandvoru na o. Krku (gl. B. Fučić, Glagoljski natpisi. JAZU, Zagreb 1982, str.44–60). In če pristavimo, da je v tem primeru šlo za napis v dobro znanem, še danes živem jeziku in za zgodovinsko kolikor toliko oprijemljive dogodke in osebna imena, potlej res ne vem, kaj bi mogli očitati tujim strokovnjakom, ki prizadevno skušajo razvozlati 2500–2000 let stare napise v neznanem jeziku. Neprimerno – da ne rečem nevljudno – se mi zdi zabavljati čez znanstvenike, ki pač niso imeli sreče, da bi jih bil tako kot nedavno pesnika Bora obsenčil sveti ali ne–vemo–kateri Duh in jim prišepnil, da je venetščino vendar treba brati v slovenskem (narečnem+knjižnem) in "baltoslovanskem" ključu in z Miklošičem, Pleteršnikom, Skokom, Bezlajem itn. pri roki. Ne samo zaletave, ampak žaljive pa so sodbe, kot je tale, namenjena "zahodnim raziskovalcem, od katerih pa verjetno nihče ne pozna intimno ne staroslovansčine, ne slovanskih jezikov, kaj šele slovenska narečja, ki so pri tem opravilu izjemno važna" (Veneti 210; v nemški izdaji na str.199). Ne vem, kakšno naj bi bilo "intimno" poznavanje jezikov in narečij, vem pa, da so v (zahodnih!) venetoloških delih tuintam navedene k posameznim venetkim besedam tudi staroslovanske parelele: gostī (hosti), jeho (mego), mladenīci (moldonkeo), mrūtvi (murtuvoi) ipd. Prav tako pa vem, da je za venetologa, čigar delo iz srede šestdesteih let je bilo podlaga in izhodišče vsemu Borovemu venetovanju, gornja izjava čez vse krivična. G.B. Pellegrini, dolgoletni profesor splošne lingvistike na padovanski univerzi, za silo govori srbohrvaščino; znanje slovenščine si je na lastno željo spolnjeval na enem zgodnjih seminarjev slov. jezika, literature in kulture na univerzi v Ljubljani; kot organizator in glavni urednik ASLEF (Atlante storico-linguistico-etnografico friulano. Padova–Udine 1972–1987) je pritegnil k sodelovanju tudi slovenske strokovnjake in v družbi z nekaterimi izmed njih osebno preiskoval narečje nekaj slovenskih vasi v Italiji; sodeloval je na V. posvetovanju "Alpes orientales" v Slovenjgradcu in – ne nazadnje – objavil nekaj jezikoslovnih prispevkov s slovensko narečno tematiko tako v tujih kakor v slovenskih strokovnih publikacijah. Le kaj bi še radi od moža, ki je med pripravljanjem knjige o venetskem jeziku začutil potrebo

obiskati ne samo njemu bližja zahodnoslovenska najdišča venetskih napisov in situlske umetnosti, ampak celo Vače in Negovo!

B. Gostiši moramo izreči še priznanje, da je kljub deklarirani laičnosti in philologicis spoznal in nam v svojem kratkem posegu priponudil nekaj, kar mu je morda narekovala eksaktna (tehnična?) stroka, ki v nji dela. Gre za misel oz. spoznanje, da celotna venetska "pustolovščina" (tako jo je imenoval sam Bor, 186) pravzaprav lahko (ob)stoji ali (pro)pade tudi ob enem samem zgledu. Izbrani zgled je bil – na Gostiševo pobudo – venetski napis "Vo to klutiari zvjah sto", ki resda zveni (v precejšnji meri tudi zaradi Borove "pomoči") nekam "slovenofonsko". Dal sem ga na sito in rešeto, izid pretresa pa mi ni potrdil pravilnosti Borovega "prevoda". Kar iz tega sledi, je na dlani, vendar naj si sklep vsakdo izoblikuje sam. (Ne bi namreč rad slišal očitka, da sem Boru pohujšal ali speljal koga od njegovih "vernikov"!)

Pač pa je prišel čas, da se vsaj dotaknem pomembnega vprašanja *m e t o d e*, saj ni vseeno, kako se ti ali oni stvari streže. Pri Boru pa žal ni čutiti nobene določene metode, vse je eno samo brezmetodje, čista improvizacija. Kajpada zmerom le v službi teze, da je venetščina nekakšna (pra)slovenščina ali vsaj "praslovensčina zahodnega tipa". Glede tega naš glavni venetofil ne pozna ovir in pred sabo podira vse, kar mu je količkaj napoti, da nato lahko veselo zida znova, pri čemer dano napisno gradivo suvereno razkosava, krajša, razteguje, striže, tare, klesti, gnete (Koseski redivivus!), kakor mu pač tisti hip ustreza. Trdno je namreč prepričan, da ima – samo on – v rokah ključ do venetskega Bogatina, do skritih zakladov venetske slovnice, morfologije, leksike, in da mu potemtakem nihče ne more do živega. Odkriteljska vročica ga je pripeljala tako daleč, da je začel učiti in popravljati celo same Venete! Kar oglejmo si npr., kako je na str.365 predstavljen odlomek besedila na vratu poznovenetske žare:

"Napis Es 112 – že v latinci: EGETOREI. CRUMEL
Tisti, ki je to napisal, že ni vedel več dosti o svojem materinem jeziku, a vendar je v njem še živelo izročilo iz starih časov. Brati je treba:

JEJE TOR JEJ KRUMEL
Zla ostanki ji zgoreli (naj bi)!"

Filologija je kot veda nastala, rasla in se razvijala ob

interpretiranju antičnih, grških in latinskih literarnih stvaritev, pa biblijskih tekstov v raznih jezikih, stare obmediteranske in srednjeveške nordijske epike, staroindijskih verskih knjig itn. Filologi so bili od nekdanj (redki – pravi – so to še danes) neskončno potrpežljivi ljudje, ki so besede težkali, precejali, vrednotili v primerjavi z drugimi, vsako stokrat obrnili, da bi ji našli najustreznejši pomen. Za uspehe v filologiji niti niso nujna posebna "razodetja" ali darovi, pesniški navdih, slutnje ipd., ampak skoraj bolj in prej neizmerna vztrajnost, trdovratna kombinatorika in še marsikaj, seveda poleg razgledanosti v stroki in zanesljivega poznavanja njenih metod. Brez dvoma bojo novi tehnični pripomočki, računalništvo ipd. prinesli olajšave, pomagali odpreti kakšna doslej zaprta vrata, nakazali nove, neslutene rešitve tudi filologiji...

Ampak vrnimo se k napisu, ki je sprožil tole vmesno modrovanje o filologiji. Pellegrini-Prosdoci (LLV 321) predlagata rekonstrukcijo z dvojnimi imeni v dativu: "Egetori Crumelonio (?)". Kljub vprašaju, ki sta ga postavila na konec, je njuno branje sprejemljivo, ker je podprto tudi s pričevanji iz drugih napisov: Es 92: *Peso* (ali: *Leso*) *Krumelon(io)s*; Es XXIII: *TER-TIA.CRVMELONIA.TVRSTIACA*; Es XXVI: *I.VS-TA.CRVMELONIA*; Es LIV: *T.CRVMEL(onius)*. Bor o tem molči ko grob in tudi poprejšnjih objav odlomka Es 112 ne omenja, čeprav se jih je med 1933–1967 zvrstilo najmanj pol ducata. Prvi izmed pravkar navedenih napisov je še venetski, drugi trije pa so mlajši, že latinski; vsi štirje vsebujejo med drugim venetsko ime, dvakrat dokumentirano v ženski obliki, *Crumelonia*, dvakrat nakazano v ustrezni moški obliki – *Krumelon(io)s* in *Crumel(onius)*. To zadnje je sicer le rekonstrukcija, vendar dosti bolj verjetna kot Borovo (iz trte zvito) branje, ki ne upošteva, da je zaradi poškodbe na žari konec napisa odškrnjen. Še več: v zvezi z zadnjim členom fragmentarnega napisa Bor pravi, da je:

"Krumel po vsej verjetnosti že latinski glagol za upepeliti (*cremare*, krematorij). Možna je še ena razlaga. Krumel bi utegnil biti samostalni. Slov. *krmol* – die *Anhöhe* (Plet.), vzpetina, gomila. Tudi *krumlja*. Napis bi se v tem primeru glasil:

JEGE TOREI KRUMEL
Pozemskega zla gomila."

V tem drugem, samostalniškem "pomenu" je Krumel – čeprav ubog kripelj (=invalid) – prišel tudi v Borov seznam besed (gl. str. 433).

Ali je tako početje filologija?

Na retorično vprašanje rajši odgovorim malo naokoli. Moja ljubljanska vnuka sta pred odhodom k morju izročila dedu v varstvo svojo srako Klaro. Včasih je nanoslo, da požrešna ptica ni dobila pričakovanega obroka mesa o pravem času. Ded, ki se mu ni dalo poslušati sračjega vreščanja, si je pomagal tako, da je v vrtu poiskal glisto, jo razrezal na nekaj kosov in ž njimi postregel Klari – na obojestransko zadovoljstvo... Ker mi je glista le prispodoba (dobra ali slaba, to tu ni pomembno!) za nepretrgani venetski napis, moram primerjavo speljati do konca in reči, da je enako kot jaz z vrtnimi glistami Matej Bor delal z venetskimi napismi: sekljal ali "trančiral" jih je na več kosov. V obravnavanem primeru je želel izluščiti iz celote – iz napisa Es 112 – besedo tor: nji na ljubo je venetska "glista" *Egetorei.Crumel(onius)* morala biti razčtetverjena – Jege tor jej krumel – repek (*onius*) pa žrtvovan bogovom podzemlja...

Zame to res ni filologija, ampak norija in polomija. Ko ne bi pesnik M.B. svoje filologije jemal tako resno, bi dejali, da gre za norčevanje iz Slovencev; tako pa recimo milo, da je njegovo početje zavajanje laičnih bravcev in izrabljanje potrpljenja strokovnjakov, ki so prisiljeni reagirati v tisku, saj ne morejo molče dopustiti (*qui tacet, consentire videtur!*), da se bo ob Borovih pesniških domislicah učenjaškega videza ves izobraženi svet muzal slovenski filologiji. Le-ta že ne more prevzeti soodgovornosti za vse cvetke, ki jih je naša avtorska "tromožjad" natresla od prve do zadnje strani. In če samozaložba "Editiones Veneti" v vabilu k nakupu knjige prepričuje naivneže, da se je venetščina "v nekaterih krajih furlanskega podeželja ohranila vse do poznega srednjega veka", bo to odpihnil veter skupaj z listi, kjer je bilo natisnjeno. Nadvse klavrno spričevalo pa bi si slovenska filologija izstavila, če bi tiho požrla kar v prvem odstavku predgovora razglašeno modrost o "izredni podobnosti slovenščine" z – baskovščino...

Milko Matičetov